

YKSI LAULDES YLE AJA

LAURI SOMMER

Trubaduudid, kelle kunst õitses Bretagne'is ajavahemikul 1100–1270, olid Euroopa muusikaajaloo esimesed moodsad heliloojad ja kirjanduslooliselt esimesed uusaegsed poeedid. Nad lõid originaalse terviku luulest, vaimsuselt ja muusikast. Tekkis palju uusi rytmiskeeme ja viise, spontaanne isetegemine oli tol ajal loomulik. Trubaduudid tõid senise kanoonilise ladina keele kõrvale rahvakeelsuse (oktsitaani murre) ja arendasid seda nii kõrgstiili kui ka mahlaka maaläheduse suunas. Loova feminismi esimese liigutusena astusid Euroopa kunstimeistrite perre meestega võrdsena ka naised (*trobaritz*). Saades kaudset virgutust arabiast, moslemlikust Hispaaniast, Pärsiast ja Indiast, olid trubaduudid armastuse teema initsieerijad Euroopa luulesse ja muusikasse. Lisades sellele elustiili, lõid nad terve armastuskultuuri, mida taas elustas romantismiaeg ning mille kaudsed mõjud pole siiani kadunud, ulatudes meie alateadvusse. See pärand on laialdane ja nyansirikas, sest armastus on kõige mitmekesisem ja muutmisvõimelisem inimtunne ning meie suurus või väiklus joonistub selles välja erilise selgusega.

Trubaduurlus, üksikisiku siiras tundelis-loominguline eneseväljendus, on praegusel ajal sama oluline nagu alati. Sel traditsioonil pole kindlaks määratud stilistilisi õigusjärglasi – pärimisõigus on kõigil avatud samameelsetel. Palju sõltub siin loomupärast. Meetodiks on hing luubi all. Kenitlemine, ylbus ja mõtteloidus paistavad sel puhul eriti selgelt kätte. Peaks lugema ainult sõnum ja selle ainupärane vormistus. Kogu tundeskaala on avatud, vahest ainult sündus ja seebiseriaalide konventsionaalsete suhete kordamine jää-

vad välja, sest nad saaksid tulinaks teel. Trubaduud on eredalt põlev rändur. Tema elu on mõõdetav eelkõige lauludega ja suundub uute viiside poole läbi kõigi takistuste. Ja oma hingepõhjas ei tohiks ta vigurdada. Kuid loomulikult seda tehakse. Ka sõna sisu on devalveerunud. Kui asetada algne yllas *fin'amor'*i kultus kõrvuti sellega, kuidas meie kollane meedia nimetab trubaduurideks näiteks **Jyri Homenjat** või **Sulot**, tundub allakäigutrepp päris järsk. Nagu ytleb **Pulga Jaan**: „Kõik kiidavad armastust, nii et tatt lendab suust.” Kuid nähkem sügavamale. Aastasadade eest oli tunde tugevus otseses seoses leiuava intensiivsusega ja see pole teisiti nyydki. Ainult praeguses individualistlikus kultuurimudelil on vist vähem sisimat armastust ja rohkem selle näitlemist ning klišeedesse takerdumist. Osalt pannakse endal ise tee kinni. Kõrgintellektuaalid suhtuvad heakõlaliselt muusikasse, serenaadidesse ja platoonilisse pyhendumusse postmodernistliku irooniaga. Olevat läbikäidud etapp, tundlev ja elukauged. Selle suhtumise taga võib olla hingeline võimetus, kibestumus ja endakesksus. Kuni kriitikutel pole paremat asemele panna, võiksid nad oma viljatu negativismi endale hoida. Elav tunne ei saagi olla muud kui loov, sest ikka on meie ymber säravaid inimesi, keda tahaks lauludes tänada ja jäädvustada, ikka veel on neid avastamata maastikke väljas ja sees, kus „laulud vedelevad maas”, nagu **Jaan Tätte** ytleb. Nõnda on trubaduurlus ka otsingulisuse kysimus. Ja teema ise polegi ainult metafüüsiline – parodeerimist, poleemikat, trikitamist ja sugukihule suunatust leidis ka Provence'is kultuuris, kuid seal oli see tunnetust laiendav,



Gunnar Vaidla foto

Tõnu Tepandi on üks eesti trubaduurluse kõrgaja esindajatest, kelle laulude sõnum on ühtaegu hingeline ja protestimaiguline.

karnevallik paralleelvõimalus. Muidugi on igayhe „oma sõnum“ tiheda kultuurikihi tõttu relativiseerunud, igasuguste linkidega paratamatult minevikuga yhendatud, osalt kordav, osalt edasi arendav. Kuid puhas taotlus ja jäägitu esitus on endiselt ära tuntavad ning kõlalise novaatorluse võimalused muusikas kiiresti avardunud.

Nyyd pisut trubaduurluse käekäigust uuemal ajal. Nyydisaegse folkmuusika synnikymnendist, 1950. aastast saadik väljendasid trubaduureid laia kandepinnaga isiklik-yhiskondlikke sõnumeid ja protestisid: **Woody Guthrie**, **Pete Seeger**, **Bob Dylan**, **Vladimir Võsotski**, **Billy Bragg**. Nad võisid olla rahvalaulude ellutoojad ning jätkajad: **Judy Collins**, **June Tabor**, **Maddy Prior**. Võisid ka luua lummavalt õrna sisemaailma: **Bert Jansch**, **Tim Buckley**, **Nick Drake**, **Stina Nordenstam**. Või olla rohmakalt kaunid: **Tom Waits**. Või veidi popid ja poosed nagu **Donovan**. Mõnigi

kord võis trubaduur oma sõnumi võimendamiseks asuda bändi etteotsa – klassikaline näide on Dylani „elektriliseks minek“. Kohtab aga ka vastupidist tendentsi – yldiselt „Ruja“ lauljana tuntud **Urmas Alendri** myyt omandab postuumsete reliiside kaudu rohkem bardilikku kammerlikkust. Mõne mehe idiosynkraatilised lood vajavad laiema publikuni jõudmiseks popartistide vahendust. Vahel tulevad tunnustet muusikud appi ja aitavad trubaduureil nähtavale tulla: **Jaak Tuksami** juhtum. Trubaduureid võisid olla improvisaatorid ja stiilikameeleonid: **Buckley**, **Joni Mitchell**, **Beck Hansen**. Minu viimaste aastate huvitavamad truba-leiud (**Elliott Smith**, **Josh Ritter**, **Jose Gonsales**, **Sufjan Stevens**) on kõik pigem spetsiifilise, mitte laiaulatusliku sõnumiga ning petlikust *unplugged*-liikumisest puutumata, oma loogika järgi juurtemuusikast ammutajad.

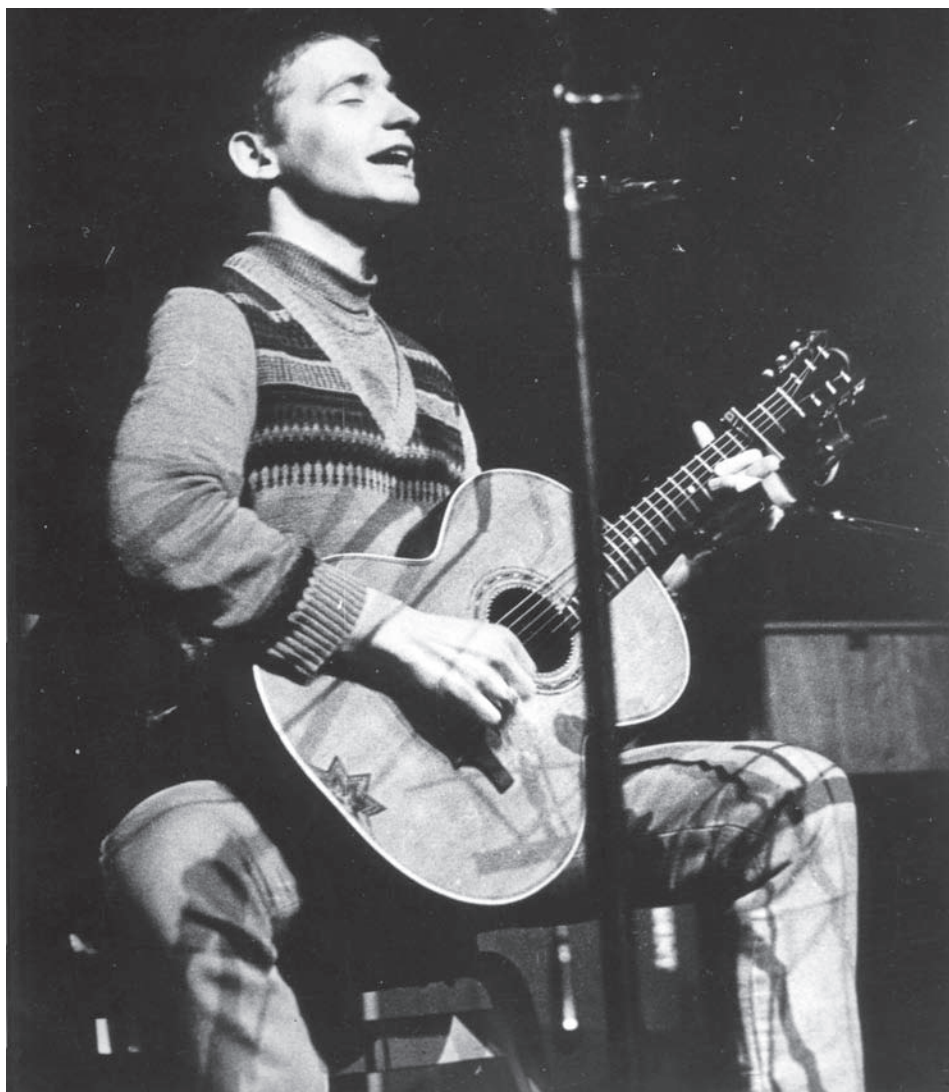
Eesti trubaduurluse kõrgaeg peaks

seostuma **Peeter Tooma, Priit Pedajase, Tõnu Tepandi, Anne Maasiku** ja vendade **Urbidega**. Oluline oli kodumaine kirjandusklassika, mille kõrgel, looduslähedasel luulelennul oli vahel ka protestiv maik – viisistati väliseesti luuletajate ja siinseid varjatult vastalisi tekste. Sydamlik sõnum oli yhendav, mõtlema panev ja puhastav. Uuema rahvalaulu traditsiooni kõrval mõjus ka lai slaavilik tundetoon. Sealne sygav ja yldrahvalik (intelligentidest laevakokkade, lihttöölise ja vangideni) trubaduuri traditsioon inspireeris mitmekesiselt. Üheksakümnendate algul töötas Piiteris koguni 24 tundi ööpäevas ainult trubaduure mängiv „Radio Ala“, mille kuulamine oli mulle väga avastuslik. Slaavi emotsionaalsus ja platnoilyyrika („Ivani palve“) ilmnevad näiteks Urbidel. Vendade paar sai tugevaid impulsse ka **Simon & Garfunkelilt**. Nende „Epu laulu“ võib pidada arhetyypseks alba tyypi trubaduuri palaks. Artur Alliksaare luule koos Tarmo Urbi oma tekstidega hakkas kehastama elupõlist peiarlust. Anne Maasiku puhul olid mõjud mystilised – soomeugrilik tumemeel kõrvuti ida muusika meditatiivsusega. Ernst Enno ja Uku Masing on läbi aegade olnud rändajaliku sisevaatluse lemmikpoeetid, see suund jätkus ka hiljem Tartu Lasteteatri laulikute juures. Jaan Kaplinski, Juhan Viiding, August Sang, Viivi Luik ja Indrek Hirv on samuti olnud rohked luulelaenajad trubaduuri dele. Hando Runneli tekstide kodumaamure, kylvahelaululisuus ja võõrvõimuvastassus muutis ta luuletused populaarseks, neid viisistati palju malevaryhmadeksi. Kuna malevakokkutulekutel toimusid isetegevusylevaatused, tekkis sealgi palju laule, kuid neil oli vist rohkem kollektiivne, naljatlev, ropp või parodeeriv iseloom.

Veel üks kummaline joon on näitleja-haridusega inimeste rohkus trubaduuri de peres – põhjus ei saa olla ainult lava-

kõne heas valdamises või yhes järjekordses rolliasetuses. Jaan Tätte sydamlilikud Vilsandi lood on kõike muud kui teatraalsed, **Jaak Johanson**i vaimukad keelemängud, puhastatud tunded ja laulu mõtestamine pärineb samuti pigem juurtest. Kuid lavakast saadud esinemisoskus ja bravuur on neid siiski aidanud oma vahel vägagi sisemist sõnumit rahvani viia. (Näiteks on Tõnu Tepandit võimatu ilma tema improde ja sõnade väljamängimise oskuseta, puht-muusikaliselt ette kujutada.) Näitlejad olid oma sisetunnete vormistamisel ka sihikindlamad. Nad tegid läbikomponeeritud laulukavasid, mida teatrid folgiliikumise kõrgeagadel meelsasti etendasid. Pole kahtlust, et see oli samm kultiveerituse suunas. Yksikyritajate tee on pigem heitlikkus – nad pole veatult esinevad professionaalid ja neil pole ka paiku avalikuks ylesastumiseks. Ja osa neist ongi rahul sõpradele või armsamale mängimisega – või isegi Jumalale ning omaette laulmisega, sest need laulud suhtlevad intensiivselt ka autori endaga. Laulu ilu seisneb paljude jaoks selle aususes, mitte tuntuses. Yldiselt on trubaduuri de kõrvaliseks jäämine praegusel kultuuritaustal pigem reegel.

Trubaduurluse teine muutumisvõimalus on tehniline; näiteks on arhetyypse trubaduuri na alustanud **Eero Barn-dõk** tagurpidiste *loop'*ide, väänatud kittarripartiide ja lonkavate rytmide kaudu leidnud ainuomase *sound'*i nime Barbariz all. Kahjuks on muusikalise pöördega ta lugudest kadunud eesti keel, mis kunagiste Visnapuu (kah yks trubaduuri de lemmikuid) ja oma tekstidele tehtud lugudes nii sygavalt liigutas. Ka **Ramo Tedre** looming võiks käia tehnilise trubaduurluse alla – yks ja oma-moodi tehtud, harmooniliselt huvitav, kuid sõnadelt viimasel ajal tihti glosso-laaliline. Kolmas võimalus oleks muidugi elulähedus – kaasaega kiirelt tõl-



Kalju Suure foto

Näitleja hea diktsioon, vaimukus ja bravuur – laulab Jaak Johanson.

gendav, pilav või parandada pyydev suund. Rääparid oma vormiuenduslikkuse ja vaimuka riimimisega on kindlasti spontaanse juhuluule novaatorid. Tõsi, nad ei saada end mingil pillil ja laululine osis on neil enamasti tagasihoidlik, kuid ka algsetel trubaduuridel käibis retsitatiiv täiesti sallitava võimuluse ja neilgi võis pillimeheks olla teener või sõber – kui endal oli, mida öelda. Osalt on nyrimeelsuse hyva pila teel

Aapo Ilves. Teisalt on ta yhes Pulga Jaani ning **Rahmani Janiga** ka yks vähe-seid murdes laulvaid trubaduure. Yksikesinejad võivad reaalsusega ka teravas nihkes asuda, nagu vaimuhaigla uustest sisse ja välja aelev kultusstaar **Danny Johnston** ja kaugete aegade nutikamad kylaullikesed. Sellest vallast võiks nimetada detailse omailmaga Tartu trubaduuri **Erkki Hyvat**, kelle plaat ilmus sel suvel.

1990. aastad, see yhiskonna ylemineku-
 aeg, kui lääne popkultuur võimsate
 lainetena kohale jõudis, oli eesti truba-
 duurluse mõõnaaeg. Näiteks omal ajal
 „**Seitsmenda Meelega**“ kuulsuse tippu
 nautinud üksildase lauliku hingega
Henry Laks käis ja laulis pidevalt, kuid
 oli pigem varjus kui nähtaval. Kymnen-
 di algul ilmus veel Tartu Lasteteatri rah-
 va laulukassette, viimane neist vist ans-
 sambli „**Võikõllane**“ oma. **Priit Karm**,
Heilo Aadla, **Heikki-Rein Veromann** ja
 Anne Maasik jäid folgiväljal tegevateks
 ka edaspidi. Loodan, et kuulen veel ka
Anne Tyrnpud laulmas... Kymnendi al-
 gul valitses muutuva koosseisuga „**Jää-
 ääre**“ akustika. **Inboili (Andrus Roots-
 mäe)** omalaadsete põiklevate kujundite-
 ga tekstid ning **Jaan Söödi** peen kitarrim-
 mäng on andnud mõned unustamatud
 lood, kuid kusagil hakkas see hingeliigu-
 tuste kaardistamine piirnema hoorjää-
 gerluse ja eneseparoodiaga. Võib taas tõe-
 deda, et trubaduurluses on kuhtumine
 ilmsem kui popi sfääris. Vendade Johan-
 sonide võimsamate laulude enamik syn-
 dis ehk enne ametlike kassettide ilmu-
 mist, kui spontaansed kontsertlindistu-
 sed (trubaduurlaulude leviku peatee,
 sest kassettidel-plaatidel ilmus ju tyhine
 osa kõigest sellest) õhinal ringi liikusid.
 Kuid ka tuntutena on nad osanud *estab-*
lishment’ist mööda hiilida, ausaks jääda
 ning eesti folgielu tõhusalt korraldada.

Kymnendi lõpuks massiyrituseks
 saanud Viljandi pärimusmuusika festi-
 val pole kammerlikuma autorilaulu
 jaoks sobivat nišši leidnud. Vabalaval ja
 selle ymber toimuv on pigem kas rahva-
 muusika või sihituvõitu purjus kammim-
 mine. Trubaduure satub lavale, kuid
 leiud pole välja sorteeritud. Vaimukad
 parodistid „**Minu Isa Oli Ausus Ise**“ on
 sympaatset, kuid siiski pigem nähtus
 parodistliku sõnakunsti vallast. Autori-
 laulu on kuuldunud Koerus, Narvas ja
 viimasel ajal vähemal määral ka „Peda
 folgil“. Tartus toimunud „Mailaulu“ fes-

tival andis lootust, et liikumist saab kor-
 raldada ja elavdada. Ametliku kultuuri
 eest peidetud kandepind on olemas.
 Ning kahtlemata leidub ka hästi produt-
 seeritud anonyymsetest eetrikoladest ty-
 dinud inimesi, kelle jaoks muusika on
 suhtlemine sydamest sydamesse ning
 yksi ja oma lauludega esinemine suurim
 musikaalsuse ja inimlikkuse proov.
 Võib-olla peaks paindlikum osa ärirah-
 vast investeerima hoopis loomungulisse
 ellu, et hing rahapaberite vahel ära ei ki-
 duks ja nende siseelu kuuluks neile. Ja
 mitte ainult nende elu. **Richard Brauti-
 gan** ytleb õigesti, et igale tydrukule
 peaks olema pyhendatud mõni luuletus
 või laul. Ka siis, kui maailm tuleks selle
 pärast tagurpidi pöörata. Selline kink
 viib inimest edasi ja tundlike hingekeel-
 tega laulikud pole meie seast veel kadu-
 nud. Aastate eest olen kuulnud sympaat-
 seid tydrukuteduosid **Kadi & Ilona** ning
Eva & Maria. Hiljuti liigutasid mind
 „**Id Revi**“ solisti **Neeme Lopi** soolo-
 kontserdi lindistused. Viimasel ajal on
 uue hääle leidnud **Heikki Kalle**, **Lauri**
Nebel, **Tõnis Mägi** ja **Riho Sibul**. Ja
 praegugi on kusagil uued helinad pei-
 dus, neid kostab õhtustes tubades, parki-
 des ja lõkete ääres... nii palju oleks kuul-
 da. Võib-olla juba selsamal suvel...

LAURI SOMMER (sünd. 2. aprillil 1973
 Jämejalal) on õppinud 1991 – 1992 raama-
 tukogundust Viljandi Kultuurikolledžis,
 1994 – 2000 eesti filoloogiat Tartu Ülikoo-
 lis, olles 2000 – 2003 samas magistrantuuri-
 ris. Nii bakalaureuse- kui ka magistritöö kir-
 jutas ta Uku Masingu elust ja luulest. Aval-
 danud kümne aasta jooksul kirjutisi kirjan-
 dusest ja muusikast, esseid ja pisut ka luule-
 tõlkeid. Alates 1996 osalenud poeetilises
 rühmituses „Erakkond“, publitseerinud
 kaks luulekogu („Laurila“, 1998, „Raagraa-
 mis poiss“, 2001), CD-plaadi oma muusika-
 ga (Kago „Piimas“ Õunaviks Recordsi all),
 laulnud seto meeskooris „Liinat’suraq“ jne.